

Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

ISSN 1303-2054 | e-ISSN 2564-7741

Yıl: 26, Sayı: 44, Temmuz-Aralık 2020

20. YÜZYILIN BAŞLARINDA OSMANLI ESNAFININ UYMASI GEREKEN BELEDİ KURALLAR

MUNICIPAL RULES THAT OTTOMAN SHOP KEEPERS MUST OBEY IN
EARLY 20th CENTURY

Dr. Öğr. Üyesi Habibe KAZANCIOĞLU

habibekazanci@gmail.com

Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0003-4145-3607>

Trakya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, İslam Tarihi Anabilim Dalı
Edirne/Türkiye

Atıf@ Kazancıoğlu, Habibe. "20. Yüzyılın Başlarında Osmanlı Esnafının Uyması Gereken Beledî Kurallar". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 44 (Aralık, 2020): 159-174

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received : 5 Ekim 2020 / 5 October 2020

Kabul Tarihi / Accepted : 1 Aralık 2020 / 1 December 2020

Yayın Tarihi / Published : 15 Aralık 2020 / 15 December 2020

Sayı – Issue : 44

Sayfa / Pages : 159-174

DOI : <https://doi.org/10.30623/harranilahiyatdergisi.806214>

Öz

Ekonomik faaliyeti sermayeden ziyade bedenî çalışmaya dayanan sanat veya ticaretle uğraşan çalışma grubunu temsil eden esnaf, devletlerin ekonomilerinin canlılığını ve sürdürülebilirliğini sağlaması bakımından oldukça önemli bir ticari sınıftır. Vatandaş ile esnaf arasında köprü vazifesi gören devletin; halkın maddî ve manevî anlamda zarar görmesini engellemek için esnafı denetleme vazifesi vardır. Osmanlı'da devlet, başlangıçta esnaf denetiminde en üst makam olarak kadıyı görevlendirirken Tanzimat'tan sonra bu vazifeyi koyduğu kanunlarla belediyelere vermiştir. Ayrıca devlet, belediyelere kanunlara dayanmak ve bağlı olmak şartıyla talimatname çıkarma ve uygulama yetkisi de vermiştir.

Bu talimatnamelerden birisi de 1919 yılında Matbaa-i Âmire tarafından basılan *Esnafın Riâyete Mecbur Olduğu Evâmîr-i Belediye Hakkında Talimât* isimli talimatnamedir. Bu talimatnamede gıda üretimi ve satışı yapan esnaf muhatap alınmaktadır. Çalışmamıza kaynak olan bu talimatname, günümüzdeki gerek gıda denetimi ve kontrolü gerekse işyeri, personel ve alet-ekipman hijyeni kanununun geçirdiği tarihi gelişimi göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca bu talimatnamenin Cumhuriyet döneminin hemen öncesinde yayımlanması ve bu talimatnamenin dayandığı *Vilâyât-ı Belediye Kânûnu*'nun 1930'a kadar yürürlükte kalması bu talimatnameyi değerli kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Ekonomi, Esnaf, Belediye, Gıda Denetimi.

Abstract

Shop keepers, whose economic activity is based on physical work rather than capital and who represent a working group occupying with arts or trade, is a very important commercial class in terms of ensuring the vitality and sustainability of state economies. The state, which acts as bridge between citizens and Shop keepers, has the authority to supervise the Shop keepers in order to prevent material and moral damage of the people. In the Ottoman Empire, the state initially assigned the judge as the highest authority for the supervision of tradesmen. But, following the Reforms, this authority was legally given to the municipalities. In addition, the state also empowered municipalities to issue and implement directives provided that they are based on and bound by the law.

One of these directives was "The Ordinance on Municipal Orders that Shop keepers are Obligated to Obey" which was published by the Chief Publishing House in 1919. In this instruction, the shopkeepers who produced and sold food were addressed. This directive, which is the primary source of this study, is important in that it shows the historical development of the laws on food control and inspection and on workplace, staff and equipment hygiene. In addition, the facts that this directive was published just before the Republican period and that the Law on City Councils, upon which this directive was based, remained in force until 1930 make this directive even more valuable.

Keywords: Ottoman, Economy, Shop Keepers, Municipality, Food Inspection.

Giriş

Günümüz Türk Ticaret Kanunu'nda esnaf, “seyyar ya da sabit bir dükkânda çalışan, ekonomik faaliyeti sermayesinden ziyade bedenî çalışmasına dayanan ve geliri yasada gösterilen sınırı aşmayan sanat veya ticaretle uğraşan kişi”¹ olarak tanımlanmaktadır. Osmanlı Devleti'nde ise şehir ve kasabalarda el sanatlarıyla uğraşanlar ile geçimlerini mal ve hizmet üretimi, alım ve satımı ile sağlayanların genel adıdır.² Ayrıca Osmanlı Devleti'nde şehir ve kasabalarda mal ve hizmet üretimi ile ilgili bir iş kolunun belirli bir alanında uzmanlaşanların meydana getirdiği meslekî teşkilatlanma³ da esnaf sınıfının tanımına girmektedir.

Osmanlı Devleti'nde esnaf, devlete ait iş ve işyerinde çalışanlar (ehl-i hiref-i hassa) ile serbest çalışanlar olmak üzere iki kısımdan oluşmaktaydı.⁴ Osmanlı Devleti'nde serbest çalışan esnaf, belli kurallar çerçevesinde teşkilatlanmıştır. Osmanlı esnaf teşkilatının temeli 13. yüzyılda Kırşehir'de Şeyh Nasıruddin Ahi Evran tarafından kurulan bir yandan tasavvufî düşünce ve fütüvvet ilkelerine bağlı kalarak tekke ve zâviyelerde şeyh mürid ilişkilerini, diğer taraftan iş yerlerinde usta, kalfa ve çırak münasebetlerini ve buna bağlı olarak iktisadî hayatı düzenleyen⁵ Ahîlik teşkilatına dayanmaktadır.

İstanbul'un fethinden sonra esnaf üzerinde Ahîlik kurumunun etkisi azalmış esnaf bu tarihten itibaren Ahî dergâh ve zâviyelerini terk etmeye başlamış nihayet bu kurumların yerini loncalar almıştır.⁶ Osman Nuri Ergin (1883-1961), esnafın Ahî dergâh ve zâviyelerini terk edip loncalar kurmasını iki sebebe bağlamaktadır. Bunlardan birincisi Ahî dergâh ve zâviyelerinde fütüvvet tarîkini (usûlünü) hakıyla yerine getirecek ilim sahibi vasıflı esnafın azalması, ikincisi de o dönemde esnaf içinde gayrimüslimlerin çoğunluk haline gelmesidir.⁷

Lonca, “belli bir sınıf esnafın kendi esnaf teşkilatıyla ilgili hususları görüştükları meclis veya mekân”⁸ anlamında kullanılmasının yanında esnaf birliği anlamında da kullanılmaktadır. Esnaf birliği olarak lonca, “belirli bir mesleği karşılıklı kontrol ve yardım esasları çerçevesinde, hiyerarşik bir iş bölümüne dayalı

¹ “İster gezici olsun ister bir dükkânda veya bir sokağın belirli yerlerinde sabit bulunsun, ekonomik faaliyeti sermayesinden fazla bedenî çalışmasına dayanan ve geliri 11 inci maddenin ikinci fıkrası uyarınca çıkarılacak kararnamede gösterilen sınırı aşmayan ve sanat veya ticaretle uğraşan kişi esnaftır. Ancak, tacirlere özgü 20 ve 53 üncü maddeler ile Türk Medenî Kanununun 950 nci maddesinin ikinci fıkrası hükmü bunlara da uygulanır.” Türk Ticaret Kanunu (TTK), *Resmî Gazete* 27846 (14 Şubat 2011), Kanun No. 6102, md.15.

² Ahmet Kal'a, “Esnaf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 11/423.

³ Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi* (İstanbul: Ötüken, 2000), 293.

⁴ Kal'a, “Esnaf”, 11/ 423.

⁵ Ziya Kazıcı, “Ahîlik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/540.

⁶ Seyfettin Erşahin, “Osmanlı'da Vakıf-Esnaf İlişkisi Üzerine”, *Diyanet İlmî Dergi* 43 / 4 (Ekim-Kasım-Aralık 2007), 116-117.

⁷ Osman Nuri Ergin, *Mecelle-i Umûr-ı Belediye* (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1995), 1/551.

⁸ Ahmet Kal'a, “Lonca”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27 /211.

olarak gerçekleştiren kesimlerin bir araya gelip oluşturdukları kentsel üretim örgütleridir.”⁹

Hiyerarşik olarak usta, kalfa ve çıraktan oluşan her bir esnaf loncasının; kethüda, yiğitbaşı ve ehl-i hibre’den oluşan bir idare heyeti vardı.

Loncanın lideri olan kethüda aynı zamanda loncanın devlet nezdindeki temsilcisidir. Lonca içinden seçilen devlet tarafından beratla atanan ve kadı siciline kaydı yapılan kethüda, esnaf teşkilatının başından 1906 yılına kadar devam etmiş yarı resmî bir memuriyettir. Loncadaki esnafın her türlü meselede bizzat başvurabileceği kimse olan kethüdanın fiyat tespitinin kararlaştırılmasından ham madde dağılımına kadar birçok konuda önemli görevleri vardır.¹⁰

Kethüdanın yardımcısı olan yiğitbaşı, kethüda ile esnaf arasındaki aracı durumundaki bir vazifelidir. Esnaf üyeleri tarafından seçilen ve kadı tarafından tayin edilen yiğitbaşı, esnaf üyeleri arasındaki anlaşmazlıkları çözmeye başvuru alan ilk mercidir.¹¹ İş ve zanaatı bilen kimseler arasından seçilen yiğitbaşının; lonca içi eğitime nezaret etmek, peştamal kuşanma ve çırak çıkarma gibi törenleri yönetmek, esnaf arasında disiplini sağlamak, bir işlem veya şikâyet durumunda esnafı loncaya celp etmek veya bizzat getirmek gibi önemli vazifeleri vardır.¹²

Ehl-i vukûf olarak da adlandırılan ehl-i hibre ise loncanın üst kurulu konumunda olup mesleklerinde söz sahibi tecrübeli ustalardan oluşmaktaydı. Esnaf arasındaki sorunları çözen ve mahkemede bilirkişi görevini üstlenen ehl-i hibre; esnaf içinden tecrübeli, güvenilir ve saygın kimselerden seçilir ve beratla atanırdı. Görevi daha çok ürün kalite kontrolünü sağlamak olan ehl-i hibre, lonca içinde kadı ve muhtesibin bir anlamda danışmanı ve yardımcısıydı.¹³

Loncalar kendi içinde serbest hareket ederdi. Devlet, loncalara sadece hazinenin ve kamunun haklarını korumak için müdahale eder bunun dışında loncanın iç işlerine karışmazdı. Ancak loncanın başındakiler devlet otoritesini ve yetkisini tanımak zorundaydı. Loncaların seçim kararlarını kadı sicile kaydedirdi. Lonca içinde çözülemeyen sorunlar önce kadıya getirilir, sorunun burada çözülememesi durumunda dava Divân-ı Hümâyûn’a taşınırdı.¹⁴

Osmanlı Devleti’nde esnaf olabilmek için dükkân sahibi olmak ya da belirli bir meslekte uzmanlaşmak için loncaya dahil olmak yeterli değildi. Bir kimsenin mesleğini icra edebilmesi aynı zamanda *gedik* sahibi olmasına da bağlıydı. Temeli *imtiyaz* ve *inhisâra* (tekel) dayanan gedik usulünde her gedik bir dükkân olup bu bir tür kadroydu. Merkezlerde gedik sayısı lonca tarafından belirlendiğinden esnaf

⁹ Onur Yıldırım, “Osmanlı Esnafında Uyum ve Dönüşüm”, *Toplum ve Bilim* 83 (Kış 1999/2000), 149-150.

¹⁰ Miyase Koyuncu, *18.Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Esnafı (İstanbul ve Bursa Örnekleri)* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008), 102-103.

¹¹ Ahmet Tabakoğlu, *Türkiye İktisat Tarihi* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2009), 280.

¹² Edhem Ruhi Öneş, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Esnaf* (İstanbul: İstanbul Esnaf ve Sanatkârlar Dernekleri Birliği Yayınları, 1985), 61.

¹³ Koyuncu, *18. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Esnafı (İstanbul ve Bursa Örnekleri)*, 113.

¹⁴ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004), 161.

istediği yerde dükkân açamaz, yaptığı işe göre tezgah sayısını arttıramazdı. Loncaya mensup usta istediği kadar çırak çalıştıramadığı gibi istediğini kalfa ya da usta da yapamazdı. Ancak devlet lüzum gördüğünde gedik sayısını arttırabilirdi. Bunun dışında gedik sahibi olmanın bir yolu gedik sahibi bir kimsenin işi bırakması ya da vefatıydı.¹⁵

18. yüzyılın ikinci yarısından sonra gedik uygulamasında sorunlar yaşandığı bilinmektedir. Esnaf kendisine verilen tekel hakkını kullanarak piyasa fiyatlarını kendi kontrolleri altına almış ve fiyatları yükseltmeye başlamıştır. Gedik uygulamasının iktisadi hayat üzerindeki olumsuz etkilerini yakından takip eden devlet, 1764 yılında III. Selim'in yayınladığı fermanla temel gıda maddeleri dışındaki esnaf tekellerini yani gedik usulünü lağvetmiştir.¹⁶

Devlet, Tanzimat'ın ilanından sonra sanayinin ve ticaretin gelişimini engellediği düşüncesiyle gedik usulüne son vermeyi kararlaştırmış, 1913'te ise gedik usulünü tamamen kaldırmıştır. Osmanlı Devleti Tanzimat'tan itibaren, esnaf birlikleri ile ilgili olarak da birçok düzenleme yapmıştır. Örneğin 1879'da *İstanbul Ticaret Odası* açılmış, 1909 yılında ise *Esnaf Cemiyeti Talimatnamesi* çıkartılmıştır. Bu tarihten sonra bazı esnaf ve iş adamları dernekler kurmaya başlamışlardır. 1910'da *Ticaret ve Sanayi Odalarına Mahsus Nizamname* oluşturulmuştur. 1924'te ise esnaf birlikleri resmen tarihe karışmıştır. Günümüzde esnaf birliklerinin yerini Odalar, Esnaf ve Sanatkârlar Dernekleri ile İşçi ve İşveren Sendikaları almıştır.¹⁷

1. Osmanlı Döneminden Günümüze Esnafın Denetimi

Osmanlı Devleti'nde esnafın denetimini, klasik dönem ve Tanzimat dönemi olmak üzere iki kısımda ele almak mümkündür.

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat dönemine kadar esnafın denetiminden sorumlu en üst makam sadrazam ondan sonra ise kadı olmuştur.

Sadrazam çarşamba günleri "kol" adı verilen maiyetiyle teftişe çıkar, narh ve kalite konusunda kadı ve muhtesiplere sorular sorar, onlardan fikir alır, çarşıda pazarda gördüğü olumsuzlukların düzeltilmesi için talimatlar verir, kurallara uymayan esnafın cezasını da hemen orada uygulardı.¹⁸

Sadrazamdan sonra esnaf denetiminde en yetkili kimse kadı idi. Kadıların Tanzimat'a kadar adlî ve mülkî vazifelerinin yanı sıra malî ve beledî vazifeleri de vardı. Kadı'nın; esnaf arasındaki anlaşmazlıkların halli, kethüda ve yiğitbaşının tayini, azli veya değişimi; narhın arttırılması veya azaltılması; gedik alım ve satımının şer'î sicile kaydı; esnaf arasında yürürlükte olan teamül ve nizamın korunması¹⁹ gibi esnaf denetimini de içine alan çok geniş yetkileri bulunmaktaydı. Esnaf denetiminde muhtesip ve yeniçeri ağası kadı'nın en önemli yardımcılarıydı.

¹⁵ Nesimi Yazıcı, "Lonca Sisteminin İşsizlik Sigortasıyla İlgisi Üzerine Bazı Düşünceler" *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 35 /1 (1996), 158-159.

¹⁶ Selahattin Bayram, "Osmanlı Devleti'nde Ekonomik Hayatın Yerel Unsurları: Ahilik Teşkilâtı ve Esnaf Loncaları", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21 (2012), 109-110.

¹⁷ Tabakoğlu, *Türkiye İktisat Tarihi*, 299.

¹⁸ Ziya Kazıcı, *Osmanlılarda İhtisâb Müessesesi* (İstanbul: Zafer Matbaası, 1987), 39-40.

¹⁹ Ergin, *Mecelle-i Umûr-ı Belediyye*, 1 / 302.

Osmanlı Devleti'nde dinî ve adlî alanda önemli vazifeleri bulunan muhtesibin bir de -kısmen günümüzdeki zabita memurlarının vazifesine benzer- iktisadi alanla ilgili vazifesi vardı.

Kad'nın iktisadi ve beledî vazifelerinde icrâ memuru olan muhtesip; narhlarla ilgilenir, devletçe belirlenen fiyatların uygulanıp uygulanmadığını, esnafın kanunlara uyup uymadığını kontrol eder, uymayanlara müeyyideler uygular, loncaları denetlerdi. Yeni dükkânların açılması, ithal eşyadan ve esnaftan vergi alınması ile esnafın kıyafet konusu da muhtesibin görevleri arasındaydı.²⁰

Esnaf denetiminde kad'nın bir diğer yardımcısı da yeniçeri ağasıydı. Yeniçerilerin reisi olan yeniçeri ağasının askerî vazifenin yanında payitahtın asayişini sağlamak gibi bir vazifesi daha vardı. Ağa bu gaye ile haftada iki veya üç defa İstanbul'un sokak ve pazarlarını gezer esnafı kontrol ederdi. Cezayı gerektirecek bir durumda cezayı hemen uygulardı. Çoğunlukla ağa, cezayı doğrudan uygulayan kimse olmaz bu vazifeyi maiyetindeki subaşına bırakırdı.²¹

Mülki idarenin ıslahı ve yeniden organize edilip düzenlendiği dönem olarak kabul edilen Tanzimat döneminde (1839-1876)²² Devlet, şehir idaresinde de önemli yenilik ve düzenlemeler yapmış, günümüzdeki belediye teşkilatının temelleri bu dönemde atılmıştır.

Bu yeniliklerin ilki 1827 yılında İhtisap Nezâreti'nin kurulması olmuştur. İhtisap Ağası'na da İhtisap Nâzırı unvanı verilmiştir. İhtisap Nezâreti'nin kurulmasıyla kadı, şehrin en üst mülki amiri olma yetkisini İhtisap Nezâreti'ne devretmiştir. 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla ocağın yürüttüğü şehrin kolluk vazifesi de İhtisap Nezâreti'ne devredilmiştir.²³

Şehir idaresindeki kurumların görev alanlarının değişmesi Tanzimat dönemi idarecilerini şehir yönetiminde ciddi sorunlarla karşı karşıya getirmiştir. Bu sorunun çözümü gayesiyle 1854 yılında İhtisap Nezâreti lağvedilerek yerine *Şhremâneti* adında bir memuriyet oluşturulmuştur. Şhremânetinin başında devlet tarafından atanan *Şhremîni* bulunmaktadır. Ayrıca şhremânetine bağlı olarak şhremînin başkanlığında ikisi muavin olmak üzere toplamda on beş üyeden oluşan her biri Meclis-i Vâlâ'nın seçimi ve padişahın onayıyla belirlenen, vazifesi bir tür danışmanlık olan şhremâneti meclisi de kurulmuştur.²⁴

Şhremânetinin başarısızlığı üzerine 1855 yılında İntizam-ı Şehir Komisyonu kurulmuştur. Komisyon, belediye hizmetlerinin rahat yürütülebilmesi için İstanbul ve çevresini on dört daireye ayırmıştır. Bu dairelerin kurulmasının devlete ağır mali

²⁰ Kazıcı, *Osmanlılarda İhtisâb Müessesesi*, 77; 141-143.

²¹ Ergin, *Mecelle-i Umûr-ı Belediyye*, 2/ 847.

²² Ali Akyıldız, "Tanzimat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2011), 1.

²³ Ergin, *Mecelle-i Umûr-ı Belediyye*, 2/ 325-327.

²⁴ Nurgül Bozkurt, "İbrahim Hakkı (Paşa)'nın 1877 Tarihli Dersaadet Belediye Kanunu'na dair Lâyihası", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 18 (Ağustos 2007), 22.

bir yük yükleyeceği düşüncesiyle bunlar içinden Galata ve Beyoğlu'nu içine alan bölgede 1857 yılında Altıncı Daire-i Belediye kurulmuştur.²⁵

Modern belediyeçiliğin hukuki temelleri I. Meşrutiyet (1876-1878) döneminde atılmıştır. 1876 tarihli Kânûn-ı Esâsî'nin 112'nci maddesiyle İstanbul'da ve taşrada belediye idarelerinin kurulması ve bu belediyelerin seçim yoluyla oluşturulacak belediye meclisleri tarafından yönetilmesi öngörülmüştür. 1876 Kânûn-ı Esâsî'den bir yıl sonra biri İstanbul, diğeri ise taşra belediyeleri için olmak üzere iki adet belediye kanunu çıkartılmıştır. Bunlar 5 Ekim 1877 tarihli *Dersââdet Belediye Kânûnu* ile *Vilâyât-ı Belediye Kânûnu*'dur. Bu kanun 1930'a kadar elli üç yıl yürürlükte kalmıştır.²⁶

Vilâyât-ı Belediye Kânûnu'yla belediyelere; imar işlerini düzenleme ve kontrol, bayındırlık hizmetleri, aydınlatma, temizlik, belediye mallarının yönetimi, emlak tahriri, nüfus sayımı, mezbaha hizmetleri, okul açmak, itfaiye ve belediye gelirlerini toplamak²⁷ gibi görevler verilmiştir. Bunun yanı sıra bu kanun, belediyelere pazar ve panayırlarda alışveriş kontrolü, ölçü ve tartı ayarı, ekmeğin fiyatı, fırınların ve fırın çalışanlarının temizliği, kasap dükkânlarında etlerin muhafazası gibi denetim yetkileri de vermiştir.²⁸

Vilâyât-ı Belediye Kânûnu'na göre esnafın denetimi belediye baş çavuşu ve belediye çavuşları tarafından²⁹ belediyenin çıkardığı emirler, nizamnâmeler ve talimatnamelere (yönetmelik) göre yürütülürdü. Belediye çavuşları devriye gezerek, görülen ufak suç ve kusurları düzeltir, büyük suçları ise belediyeye bildirirlerdi.³⁰

²⁵ Mehmet Seyitdanlıoğlu, "Yenileşme Dönemi Osmanlı Devlet Teşkilatı", *Türkler* (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 13 / 1033-1034.

²⁶ "*Dersââdet Belediye Kanunu*, İstanbul Belediyesini bütün yönleriyle düzenleyen 65 maddelik ayrıntılı bir kanundur. Aynı tarihli *Vilâyât Belediye Kanunu* da İstanbul dışındaki belediyeleri düzenleyen 67 maddelik uzun bir kanundur. Bu Kanun 1930'a kadar 53 yıl yürürlükte kalmıştır. Belediyeler, Cumhuriyet döneminde başkent-taşra ayrımı yapılmaksızın tek bir kanunla, 3 Nisan 1930 tarih ve 1580 sayılı Belediye Kanunu'yla düzenlenmiştir. Bu Kanun, 75 yıl yürürlükte kaldıktan sonra, 3 Temmuz 2005 tarih ve 5393 sayılı Belediye Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır." Kemal Gözler, "Türk Belediye Sistemi Üzerinde Fransız Etkisi: 3 Nisan 1930 Tarihli Belediye Kanunu Fransa'dan mı İktibas Edilmiştir?", *Çağdaş Yerel Yönetimler* 28 / 1-2 (Ocak-Nisan 2019), 1-23.

²⁷ İlber Ortaylı, "Belediye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5 / 400.

²⁸ Vilâyât-ı Belediye Kanûnu (VBK), *Düstur* (27 Ramazan 1294 / 5 Ekim 1877), I/4,524-525.

²⁹ Vilâyât-ı Belediye Kanunu'nun yedinci faslı belediye çavuşları ve onların vazifeleri ile ilgilidir. Kanunun 56. maddesine göre her belediye meclisinde bir müfettiş ve belediyenin büyüklüğü nispetinde çavuş bulunduracaktır. Müfettişler çavuşların zabiti olup müfettiş ve çavuşlar sadece kendi belediyeleri dahilinde çalışırlar. Kanunun 60. maddesinde belediye müfettiş ve çavuşlarının vazifelerinden bahsedilmektedir. Bu maddeye göre müfettiş ve çavuşlar, sorumlu oldukları belediye dâhilindeki han, hamam, dükkân, mağaza, tiyatro, canbahâne, kahvehâne, gazino gibi mahaller ile halkın alışveriş yaptığı diğer yerlere girip buraları teftiş etmeye yetkilidirler. VBK, 549-550.

³⁰ Edhem Ruhi Öneş, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Esnaf* (İstanbul: İstanbul Esnaf ve Sanatkarlar Dernekleri Birliği Yayınları, 1985), 20.

Günümüzde esnafın gıda güvenliği ve kalitesinin denetimi ve kontrolü; *Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair 5179 sayılı Kanun*³¹ ile 26.09.2008 tarihinde yürürlüğe girmiş olan *Gıda Güvenliği ve Kalitesinin Denetimi ve Kontrolüne Dair Yönetmelik*³² hükümlerine göre yapılmaktadır. Yönetmelik hükümlerini, İçişleri Bakanı, Sağlık Bakanı, Tarım ve Köyşleri Bakanı müştereken yürütmektedir.³³

2. Esnafın Riâyete Mecbur Olduğu Evâmîr-i Belediye Hakkında Talîmât'ın Değerlendirilmesi

Osmanlı Devleti'nde belediyeler; fırın, kasap, lokanta, kahvehane gibi içinde yiyecek-içecek imal edilen veya satılan dükkânların ve bu dükkânlardaki çalışanların temizliği, üretilen ve satılan yiyeceklerin sıhhiyetinin sağlanması, müşterinin maddî ve manevî anlamda korunması, bu dükkân ve iş yerlerinin başta çöp ve atıklarla çevreyi rahatsız etmesinin önüne geçilmesi için tenbihname ve yasaklar tertip eder, bunlara uymayanları cezalandırırdı. Nitekim halkın aldatılmasının, hastalanmasının, zarar görmesinin önüne geçmek belediyelere kanunla verilmiş vazifelerdendi. Buna dayanarak belediyeler; esnaf ve tüccarın kullandığı ölçü ve tartıları zaman zaman kontrol eder, satılan yiyeceklerin ve bunların konulduğu kapların temiz ve sıhhi olup olmadığını denetler, halkın bozuk yiyecekler almasının önüne geçer, malların üzerine fiyatlarını ve cinslerini gösteren etiketler koydurur ve bütün bu kuralları içine alan tenbihnameler hazırlayarak bunları hem esnafa hem de halka bildirirlerdi. Belediyeler yayınladıkları tenbihnamelerini Teşkilât-ı Esâsiye Kânûnu, Ceza Kânûnu gibi umumi kanunlar ile hıfzıssıhha ve belediye cezaları gibi kanun mahiyetinde olan hususi ve beledi kanunlara dayandırırldı. Belediyeler bu kanunlardaki mücmel ve muhtasar esaslara dayanarak buldukları şehir ve kasabaların mahalli ve hususi ihtiyaçlarına göre hazırladıkları mufassal tenbihnameleri bir araya getirerek Belediye Talimatnamesi oluştururlardı. Talimatnameler kanun ve nizam değildir ancak kanun ve nizamlara dayandırılarak hazırlandığı için kanun ve nizam hükmündedir.³⁴

Çalışmamıza esas olan R.1335 / M. 1919 tarihinde Matbaa-i Âmire tarafından basılan Belediye Talimatnamesi (yönetmelik) on beş sayfadan oluşmaktadır. Bu talimatnamede Dersâadet ya da İstanbul adına rastlanmadığı için bu talimatnamenin sadece İstanbul'daki esnafı değil ülkenin tamamındaki esnafı kapsadığı düşünülmektedir.

Talimatname'nin iç kapağında yer alan *Me'kûlât ve Meşrûbât İmal Eden ve Satan Esnafın İfâsına Mecbur Olduğu Nezâfet ve Tahâret Hakkında Evâmîr ve Tenbihât-ı Belediye* başlığından bu talimatnamenin gıda üretimi ile gıda alım-satımı yapan esnaf için hazırlandığı anlaşılmaktadır. Bu yönüyle günümüzdeki Gıda

³¹ <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5179.html>

³² <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/09/20080926-4.htm>

³³ <https://www.istesob.org.tr/gida-guvenligi-ve-kalitesinin-denetimi-ve-kontrolu/>

³⁴ Osman Ergin, *Beledî Bilgiler*, (İstanbul: Osmanbey Matbaası, 1939), 113-114.

Güvenliği ve Kalitesinin Denetimi ve Kontrolüne Dair Yönetmelik ile benzerlik göstermektedir.

Talimatname; yiyecek-içecek imal eden ve satan esnaf ile bu esnafın uymaları gereken kurallar; bu esnaf grubunun yiyecek ve içeceklerin nakli sırasında uymaları gereken kurallar; tüccar ve esnafın ortak olarak uymaları gereken kurallar ile talimatnamede geçen kurallara uymayanlara uygulanacak cezalar olmak üzere dört kısımdan oluşmaktadır.

2. 1. Yiyecek-içecek İmal Eden ve Satan Esnaf ile Bu Esnafın Uyması Gereken Kurallar

Talimatname’de 1. Fırıncılar 2. Bakkallar 3. Yemişçiler (meyveciler) 4. İnekiler 5. Sütçüler 6. şerbetçiler ve Sucular 7. Kahveciler 8. Lokantacılar, Kebapçılar, Aşçılar ve İşkembeciler 9. Pastacı, şekerci, öreki ve Helvacılar 10. Kasaplar 11. Muhallebiciler 12. Sebzevatılar (Sebzeciler / Zerzevatılar) 13. Balıkçılar 14. Seyyar Satıcılar ile Ruhsatsız şurda Burda Satıcılık Edenler olmak üzere yiyecek-içecek imal eden veya satan on dört esnaf grubunun adı geçmekte olup bu esnafın uymaları gereken kurallar açık ve detaylı bir şekilde sıralanmıştır.

2. 1. 1. Fırıncılar

a. Fırıncılar, fırının iinin tamamını badana ettirecekler ve bunu altı ayda bir tekrarlayacaklardır.

b. Tezgah üzerinde gezilmeyecek, dolaşılan / gezilen yer ile ekmek konulan yer aynı seviyede olmayacaktır. (Fırıncılar belediye mühendislerine müracaat ederek bununla ilgili bilgi, resim ve şekil alabilirler)

c. Fırının içi daima temiz olacak, hamur yapılan yerlerin temizliğine itina edilecek, *pasa bezleri*³⁵ sık sık yıkanarak temiz tutulacaktır.

d. Fırının içindeki tuvalet temiz olacak, tuvaletin içinde suyu bulunacak, tuvaletin gideri kapalı ve muhafazalı olacak, tuvalette koku olmayıp tuvaletin kapısı sürekli kapalı tutulacaktır.

e. Fırının içinde er-çöp olmayacaktır.

f. Fırıncılar ve *müstahtemîni* (hizmetliler) temiz kimseler olacaktır.

g. Tezgahların önünde camekan olup camekanın üst kısmında açılıp kapanan pencereler olacak ve bu pencereler sık sık açılarak fırın havalandırılacaktır.

h. Teraziler ve ekmek sepetleri daima temiz tutulacaktır.

ı. Fırın bacalarının kurumları her ay temizlenecektir.

2. 1. 2. Bakkallar

a. Bakkal dükkânlarının içi, yiyeceklerin konulduğu kaplar, teraziler, bıçak ve bezler ile müstahtemînin önlükleri daima temiz olacaktır.

³⁵ Pasa; ekmek yapılmak üzere hazırlanan hamur topaklarının içine dizildiği dikdörtgen biçiminde tahta, pasa bezi; pasanın içine konan bez, örtü.

b. Dükkânın önünde sabit camekan bulunacak ve camekanın üst tarafında yer alan pencerelerden içerisi sık sık havalandırılacaktır.

c. Peynir, zeytin, zeytinyağı, kuru balık, pastırma, sucuk, kavurma gibi yiyecek kaplarının üzeri kapalı ve muhafazalı olacaktır.

d. Yağ kapları üzerinde yağların cinslerini, türlerini ve *mahlûtlarının* (içine karıştırılan şeyler) derecesini gösteren etiketler olacaktır.

e. Bakkal ve müstahdemîni temiz kimseler olacaktır.

f. Satılan mal kokmuş, kurtlanmış veya bozulmuş olmayacaktır.

2. 1. 3. Yemişçiler (Meyveciler)

a. Dükkânların önünde sabit camekan bulunacak, dükkânın dışında yemiş küfeleri bulundurulmayacak, yemişler teşhir edilmeyecek ve camekanın üst tarafındaki pencereler sık sık açılarak dükkân havalandırılacaktır.

b. Dükkânın içi ve yemişlerin konulduğu kaplar temiz olacak, yemiş el ile tutularak tartılmayıp kepçelerle alınarak tartılacaktır.

c. Yemişler, hiç kullanılmamış temiz kese kağıtlarına konulacaktır.

d. Dükkânda kurtlu, kokmuş ve çürümüş meyve bulundurulmayacak, meyve atıkları ve kalıntıları için dükkânda kapalı kaplar bulundurulacaktır.

e. Yemişçiler ve müstahdimîni temiz olacaktır.

f. Dükkânın içinde sinek vb. haşerat kesinlikle olmayacak ve bunun için gerekli temizlik sağlanacaktır. (Dükkânda sinek bulunması temizliğin olmadığına kesin delildir)

g. Elma gibi bazı meyveler kirli havlularla parlatılmayacaktır.

2. 1. 4. İnekçiler

a. Ahırlar, sağım yerleri ve inekçilerin süt koydukları yerler ile buralardaki kaplar daima temiz olacaktır. Ahır ve sağım yerlerinde gübre ve çöp bulunmayacaktır.

b. Ahırların *müzahrefâtı* (hayvanların idrarı, pisliği) kapalı alana veya lağıma verilmiş olacaktır.

c. Ahır kapılarının yakınında mecrâ ve tuvalet bulunmayacaktır. Gübreler ahırın içinde, dışında veya civarında kesinlikle biriktirilmeyecektir.

d. Ahırın içi her altı ayda bir defa badana ettirilecektir.

e. Süt güğümlerinin kapakları, güğümlerin mamul olduğu madenden imal edilmiş olacak ve kesinlikle güğümlerin ağzı *meşin* (deri) ile kapatılmayacaktır.

f. Ahırcılar ve süt müstahdemîni temiz olacaktır.

g. Mevcut kuyuların ağızlarında zeminden bir arşın yükseklikte bilezik bulunacak ve üstü kapalı olacaktır. Ağızın bulunduğu zemin *dâiren-mâdâr* (çepeçevre) ve bir metre çevresi taş ve çimento ile döşenmiş olacaktır.

2. 1. 5. Sütçüler

a. Sütçülerin dükkânları, müstahdimîni, süt kapları, bardak ve çanakları temiz olacaktır. Dükkânın önünde sabit camekan olacak, camekanın üst tarafındaki pencereler ile dükkânın içi havalandırılacaktır.

b. Yoğurt ve süt açıkta bulundurulmayacak, açıkta süt kaynatılmayacaktır.

c. Sütçü dükkânlarında kullanılan bezler temiz olacak ve kapların ağzı kapalı tutulacaktır.

2. 1. 6. Şerbetçi ve Sucular

a. Şerbetçi ve sucu dükkânlarında camekan bulunacak ve dükkânın içi temiz olacaktır. İçecekler genellikle ağızları kapalı kaplarda bulunacak, bardaklar her kullanımda yıkanacak bunun için dükkânda musluklu su kapları bulunacak ve bardaklar akar su ile yıkanacaktır. *Bâdiya*³⁶ içinde kap yıkamak yasaktır.

b. Bardaklar açıkta bırakılmayacak, çatlak ve kırık olmayacak, kullanılan bezler temiz olacaktır.

c. Müstahdemîn gayet temiz olacak ve temiz önlük giyeceklerdir.

2. 1. 7. Kahveciler

a. Dükkânlarının içi ve oturacak mahalleri ile iskemleleri temiz olacaktır. Cilalı iskemle ve *peykeler*³⁷ makbuldür.

b. Kahvede fincanları ve bardakları yıkamak için musluklu kaplar olacaktır. Dükkânda *bâdiya* bulundurmak, fincanları ve bardakları onun içinde yıkamak yasaktır.

c. Havlular ve bezler temiz olacak, müstahdemînin kendileri temiz oldukları gibi önlükleri de temiz olacaktır.

d. Çatlak ve kırık fincan kullanımı yasaktır.

2. 1. 8. Lokantacılar, Kebapçılar, Aşçılar ve İşkembeciler

a. Dükkânlarda camekan bulunacak ve dükkânların içi temiz olacaktır.

b. Dükkân camekanı dışında ve açıkta kebab, kuzu ve saire pişirilmeyecek, yiyecekler teşhir edilmeyecektir.

c. Kullanılan kaplar kalaylı olacak ve yemek takımları her kullanımdan sonra yıkattırılarak temiz tutulacaktır. Havlu, peçete ve bezler temiz olacaktır.

d. Bulaşıkların yıkanması için kullanılacak sıcak su sık sık değiştirilecek, yıkanan kaplar hemen akar su ile tekrar yıkanacak ve bunun için her dükkânda tertibat bulunacaktır.

e. Müstahdemîn temiz olacak ve temiz önlük giyeceklerdir.

f. Tuvalet ve el yıkanacak yerler daima temiz olacaktır.

2. 1. 9. Pastacı, Şekerci, Çörekçi ve Helvacılar

a. Dükkânlarının önünde camekan bulunacaktır.

³⁶ Bâdiya: Bulaşık yıkamada kullanılan büyük bakır kap.

³⁷ Peyke: Kahvehanelerde duvara bitişik tahta sedir.

- b. Pasta, şeker, çörek ve helva açıkta bulundurulmayacaktır.
- c. Dükkânların içi, kullanılan kaplar, takımlar ve bezler temiz olacak ve bunlar musluklu kaplardaki sular ile yıkanıp temizlenecektir. Müstahdemîn temiz olacaktır.
- d. Dükkânların içinde sinek olmayacaktır. Zira sineğin varlığı temizliğin olmadığına işarettir.
- e. Tuvalet ve el yıkanacak yerler temiz tutulacaktır.

2. 1. 10. Kasaplar

- a. Kasaplar, etleri dükkânın dışına asmayacak içeride bulunduracak ayrıca etler tel dolaba konulacaktır.
- b. Dükkânın içi temiz olacak ve her altı ayda bir defa badana ettirilecektir.
- c. Kasabın et kestiği tahta, kütük, bıçaklar ve kıyma makinesi daima temiz olacaktır.
- d. Dükkânda iç yağlarını ve et atıklarını koymaya mahsus kaplar bulunacak, iç yağlar ve atıklar bu kaplar içinde muhafaza edilerek açıkta tutulmayacaktır.
- e. Etin asıldığı demirler temiz olacaktır.
- f. Müstahdemîn temiz önlük giyecektir.
- g. Kasaplar, üzerinde belediyenin damgası bulunmayan etleri satmayacak ve hazır kıyma bulundurmayacaktır.
- h. Kasap dükkânlarında hayvan kesilmeyecektir.
- ı. Dükkânın sineklerin toplanmasına mani olacak derecede temiz olmasına dikkat edilecektir.
- i. Kokmuş ve kurtlanmış et satılmayacak ve bulundurulmayacaktır.

2. 1. 11. Muhallebiciler

- a. Dükkânlarının içi oldukça temiz olacak ve önlerinde camekan bulunacaktır.
- b. Muhallebi kapları, kaşıkları ile bezler ve havlular daima temiz olacak ve musluklu kaplar içindeki sular ile yıkanacaktır.
- c. Müstahdemîn temiz olacak ve temiz önlük giyeceklerdir.
- d. Dükkânın içinde kesinlikle sinek olmayacak, olmasına da meydan verilmeyecektir.

2. 1. 12. Sebzevatçılar (Sebzeciler / Zerzevatçılar)

- a. Sebzevatçı dükkânlarının içi temiz olacak ve sebzeler peykeler üzerinde veya sebzelere mahsus küfeler içinde bulundurulacaktır.
- b. Sebze atıklarını koymak için her dükkânın içinde kapaklı küfeler veya kaplar bulunacaktır.
- c. Dükkânda sebzelerin ıslatılması için fıçı ve *gerde/de* (kova) su bulundurmamak yasaktır.

d. Maydanoz, dereotu, salata, hıyar, turp, marul gibi çiğ olarak yenilen sebzeler ayak altlarında ve yerlerde bulundurulmayacak, bu sebzeler mutlaka yüksek ve muhafazalı yerlerde bulundurulacaktır. Ayrıca bu sebzeler kirli sularla ıslatılmayacaktır.

e. MüstahdemİN temiz olacaktır.

2. 1. 13. Balıkçılar

a. Balıkçı dükkânlarının içi temiz olacaktır.

b. Balıklar dükkânın dışında teşhir edilmeyecektir. Balıkların kanlı ve kirli suları ile balık atıkları sokağa atılmayacak, dükkân içinde kapaklı kaplar bulundurulacak bu gibi kirli su ve balık atıkları bu kaplara konulacaktır.

c. Balıklar için kirli deniz suları kullanılmayacaktır.

2. 1. 14. Seyyar Satıcılar ile Ruhsatsız Şurada Burada Satıcılık Edenler

a. Üzüm, incir, fındık, fıstık, kestane, leblebi, şeker, pasta, şekerleme, helva, kurabiye, muhallebi, taze meyve, peynir, zeytin, simit, çörek, ekmek satan satıcılar mallarını mutlaka kapaklı ve camekanlı kaplar içinde veya tablalar ve *işportalar*³⁸ içerisinde satabilirler. Sattıkları malların üzerlerini tül, bez ve diğer örtülerle örtmeleri kabul edilmeyecektir. Bu şekilde örtülmüş olanlara hiç kapatılmamış gözüyle bakılacaktır. Ancak kâğıt içinde bulunan çikolata gibi yiyecekler bu uygulamanın dışındadır.

b. Sucu ve şerbetçiler de aynı şekilde su ve şerbetlerini kapaklı kaplar içinde bulduracak, bardaklar kırık ve çatlak olmayarak kapaklı kaplar içinde muhafaza edilmiş olacak, bardaklar her kullanımdan sonra yıkanacaktır.

c. Seyyar ve sabit satıcıların mallarını koydukları tabla ve kaplar ile kullandıkları bezler ve bıçaklar temiz olacaktır. Ayrıca mallarını satış esnasında koyacakları kâğıtlar da kullanılmamış olacaktır.

d. Bu satıcıların özellikle elleri gayet temiz olacaktır.

3. Talimatnamede Yer Alan Yiyecek ve İçeceklerin Nakli ile İlgili Kurallar

a. Yiyecek ve içeceklerin nakli kesinlikle açık kaplarda yapılmayacaktır.

b. Et, çiğer ve hayvanın diğer kısımları aynı şekilde üzerleri örtülü ve muhafazalı bir şekilde nakledilecektir.

c. Etler nakil esnasında sokaklara dökülmeyecek şekilde muhafazalı kaplarda buldurulacaktır. Etler ile hayvanın diğer kısımlarından su ve kan akmayacak bir şekilde muhafazalı olarak nakledilecektir.

d. Sokağa dökülen yiyecekler ve içecekler tekrar alınarak kaplarına kesinlikle konulmayacaktır. Bu şekilde dökülmüş yiyecekler ve içecekler zayı olmuş kabul edilmelidir. Aynı şekilde dökülen bu yiyecekleri ve içecekleri başkalarının toplaması da alması da yasaktır.

4. Talimatnamede Yer Alan Bütün Tüccar ve Esnafın Uyması Gereken Genel Kurallar

³⁸ Seyyar satıcıların üzerine mallarını koydukları el arabası, sepet veya tezgâh.

a. Tüccar ve esnafın dükkânlarının önüne, sokağa, çer-çöp ve bulaşık suları dökmesi yasaktır. Bu gibi şeyler kimin mağazasının veya dükkânının önünde veya yakınında görülürse bundan o mağaza veya dükkân sahibi sorumlu olacaktır.

b. Her dükkân veya mağaza sahibi, dükkânı veya mağazası önündeki yaya kaldırımını, yaya kaldırımı yok ise dükkânından başlamak suretiyle dükkânından sokağa kadar iki metre ve bir metre genişlikteki mesafeyi günde bir defa sabahları süpürmekle ve çöpleri toplayarak bir noktaya bırakmaya mecburdur.

c. Her esnaf ve müstahdemîn her altı ayda bir defa *sıhhat varakası* (sağlık belgesi) ibrâzına mecburdur.

5. Talimatnamede Yer Alan Emir ve Uyarılara Uymayanlara Uygulanacak Cezalar³⁹

a. Esnafa yukarıda zikredilen emirleri ve uyarıları yerine getirmeleri için on beş gün süre verilmiş olup bu süre gelecek nisanın on beşinde sona erecektir. Buradan hareketle bu emirlerin ve uyarıların yayınlanış tarihinin 31 Mart 1335 olabileceğini söylemek mümkündür.

b. Emirler ve beledî uyarılara göre hareket etmeyenlere birinci kez Ceza Kânûnu'nun 257. maddesi⁴⁰ tatbik olunacaktır. Tekrarı halinde para cezasıyla birlikte dükkânı üç gün süreyle kapatılacak ve kapatılış sebebi bir kâğıda yazılarak dükkânın dışına asılacak, emirlerin ve uyarıların ifâsına kadar asılı kalacaktır.

c. Emirler ve beledî uyarılara göre hareket etmeyen esnafın satmakta oldukları yiyecek ve içeceklerin satışı yasaklanarak bu mallara el konulacaktır.

d. Sütçü, inekçi ve fırıncılar gibi esnafın süt ve ekmekleri de pazara çıkartılıp satılmayarak onlara da el konulacaktır.

e. Zikredilen emirler ile beledî uyarıların tatbikine belediye ve zabıta memurları vazifelidir.

Sonuç

Basım tarihinden hareketle 20. yüzyılın başlarına ait olduğu anlaşılan *Esnafın Riâyete Mecbur Olduğu Evâmîr-i Belediye Hakkındaki Talîmât*, Osmanlı Devleti'nde yiyecek- içecek imal eden ve satan esnafın uyması gereken kuralları içermektedir.

³⁹ 28 Zilhicce 1274 (9 Ağustos 1858) tarihli Ceza Kanunu'nun 3. Bâbı'nın 254-264. Maddeleri "*Umûr-ı tahaffuziye ve tanzîfiye ve zâbitaya muhâlif hareket eden ashâb-ı kabâiyihin cezâları beyanındadır.*" *Ceza Kanunnâme-i Hümâyûnu* (Dersaadet: Matbaa-i Amire, 1335), 114.

⁴⁰ 28 Zilhicce 1274 (9 Ağustos 1858) tarihli Ceza Kanunu'nun 257. Maddesi: 15 Cemaziyelevvel 1322 / 29 Mart 1330 tarihinde şu şekilde değiştirilmiştir: "Tahammür, tefessüh te'affün veya diğer bir sebeple terkîb-i tab'iyyesi tagayyür eden me'külât ve meşrûbatı nezdinde bulunduranlar veya fûruht edenler ve her nevi me'külât ve meşrûbatın nezâfetini muhâfaza etmeyenler ve hıfz-ı sıhhat ve def'i muzırrât-ı ammeye mütea'llik bi'l-cümle evâmîr ve tenbîhât ve tâ'lîmât-ı belediyeye muhalefet edenler ile otel apartman, han, meyhâne ve lokanta, tiyatro ve sâir umûma mahsus mahalleri idâre veya isticâr edip de nezâfet-i mukteziyye riâyat etmeyenler rub' Osmanlı altınından üç Osmanlı altınına kadar cez-yı nakdî ve tekerrürü hâlinde bir haftadan bir aya kadar habs cezasıyla mücâzât olunur ve bu makûle terkîb-i tab'iyyesi tagayyür eden mevadd her hâlde müsader olunur." *Ceza Kanunnâme-i Hümâyûnu* 116.

Günümüzde Tarım ve Köyişleri ile belediyelerin denetiminde ve kontrolünde olan Gıda Güvenliği ve Kalitesinin Denetimi ve Kontrolü yetkisinin, Osmanlı Devleti'nin son yıllarında belediyelerce yürütüldüğü görülmektedir. Belediyeler bu denetim görevi için belediye memuru ve zabıta memurlarını görevlendirmiştir.

Hazırlanan bu talimatname ile Osmanlı Devleti'nde müşterinin maddî ve manevî olarak zarar görmesinin önüne geçilmeye çalışıldığı görülmektedir. Talimatnamede yer alan gıdaların kalitesi, işyeri hijyeni ve çalışanlarda aranan temizlik şartları ile ilgili kurallardan talimatnamenin hazırlanmasında halk sağlığına oldukça önem verildiği anlaşılmaktadır. Esnafa konulan bazı yasaklardan devletin çevreye karşı oldukça duyarlı olduğu görülmektedir.

Talimatnamede adı geçen esnaf grupları, esnafın sattıkları mallar, esnafın kullandığı alet-edevatlar gibi bilgilerden 20. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti'nin sosyo-ekonomik hayatı hakkında ipuçları elde etmek mümkündür.

Talimatname'de yer alan kurallara uyulmaması durumunda esnafa uygulanacak cezaların oldukça caydırıcı olduğu görülmektedir.

Osmanlı Devleti'nde gıda üretimi yapan ve gıda satan esnafın uyacağı kuralları ayrıntılı olarak ele alması bakımından bu talimatname önemli bir belge niteliği taşımaktadır.

Hazırlanan bu talimatnamede geçen kuralların büyük kısmının günümüzdeki gıda üretimi ve denetimi kurallarla benzerlik gösterdiği görülmektedir.

Kaynakça

- Akyıldız, Ali. "Tanzimat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40 / 1-10, İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Bayram, Selahattin. "Osmanlı Devleti'nde Ekonomik Hayatın Yerel Unsurları: Ahilik Teşkilâtı ve Esnaf Loncaları". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21 (2012), 81-115.
- Bozkurt, Nurgül. "İbrahim Hakkı (Paşa)'nın 1877 Tarihli Dersaadet Belediye Kanunu'na dair Lâyihası". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 18 (Ağustos 2007), 21-40.
- Ceza Kanunnâme-i Hümayûnu*, Dersaadet: Matbaa-i Amire, 1335.
- Dersaadet Belediye Kânûnu, *Düstur* (27 Ramazan 1294 / 5 Ekim 1877), I/4, 520-538.
- Ergin, Osman Nuri. *Mecelle-i Umûr-ı Belediye*. I. Cilt. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1995.
- Ergin, Osman Nuri. *Mecelle-i Umûr-ı Belediye*. II. Cilt. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1995.
- Ergin, Osman. *Beledî Bilgiler*. İstanbul: Osmanbey Matbaası, 3. Basım, 1939.
- Erşahin, Seyfettin. "Osmanlı'da Vakıf-Esnaf İlişkisi Üzerine". *Diyanet İlmî Dergi* 43 / 4 (Ekim-Kasım-Aralık 2007), 115-132.
- Esnafın Riyayete Mecbur Olduğu Evâmîr-i Belediye Hakkında Talimat*. Dersaadet: Matbaa-i Osmaniye, R.1335/ M.1919
- Genç, Mehmet. *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*. İstanbul: Ötüken, 1. Basım, 2000.
- Gözler, Kemal. "Türk Belediye Sistemi Üzerinde Fransız Etkisi: 3 Nisan 1930 Tarihli Belediye Kanunu Fransa'dan mı İktibas Edilmiştir?". *Çağdaş Yerel Yönetimler* 28 / 1 (Ocak-Nisan 2019), 1-23.

- İnalçık, Halil. *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 4. Basım, 2004.
- Kal'a, Ahmet. "Lonca". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27 /211-212. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Kal'a, Ahmet. "Esnaf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/ 423-430. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Kazıcı, Ziya. "Ahilik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1 / 540-542. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Kazıcı, Ziya. *Osmanlılarda İhtisâb Müessesesi*. İstanbul: Zafer Matbaası, 1987.
- Koyuncu, Miyase. *18.Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Esnafı (İstanbul ve Bursa Örnekleri)*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008.
- Ortaylı, İlber. "Belediye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5 / 398-402. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Öneş, Edhem Ruhi. *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Esnaf*. İstanbul: İstanbul Esnaf ve Sanatkarlar Dernekleri Birliği Yayınları, 1985.
- Seyitdanlıoğlu, Mehmet. "Yenileşme Dönemi Osmanlı Devlet Teşkilatı" *Türkler*. 13/ 1014-1041. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- Tabakoğlu, Ahmet. *Türkiye İktisat Tarihi*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2009.
- TTK, Türk Ticaret Kanunu (Kanun No.6102). *Resmî Gazete* 27846 (14 Şubat 2011). Erişim 7 Eylül 2020. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6102.pdf>
- VBK, Vilâyet-i Belediye Kânûnu, *Düstur* (27 Ramazan 1294 / 5 Ekim 1877), I/4,538-550.
- Yazıcı, Nesimi. "Lonca Sisteminin İşsizlik Sigortasıyla İlgisi Üzerine Bazı Düşünceler" *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 35 /1 (1996),155-165.
- Yıldırım, Onur. "Osmanlı Esnafında Uyum ve Dönüşüm". *Toplum ve Bilim* 83 (Kış 1999/2000), 146-177.
- <https://www.istesob.org.tr/gida-guvenligi-ve-kalitesinin-denetimi-ve-kontrolu/>
- <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5179.html>